Przystanek historia

https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/89570,Miejsca-pamieci-Powstania-Wielkopolskiego.html

Wystawa prac przygotowanych w konkursie na na projekt pomnika na Placu Wolności w Poznaniu - sala wystawowa Targów Poznańskich, listopad 1927. Fot. ze zb. NAC

ARTYKUŁ

Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego

OKRES HISTORYCZNY

(1922-1939) II Rzeczpospolita

Autor: PIOTR GRZELCZAK 16.02.2022

Wyjątkowy i zapomniany Pomnik Wolności w Poznaniu miał być centralnym monumentem upamiętniającym Powstanie Wielkopolskie w II RP. Pomysł jego budowy w obrębie Placu Wolności Rada Miasta Poznania zatwierdziła już w 1919 r., ale konkurs na jego projekt rozstrzygnięto dopiero w listopadzie roku

1927.

W prestiżowej rywalizacji zwyciężyli wówczas Władysław Marcinkowski i Marian Andrzejewski. Zaproponowali oni monumentalne założenie, którego dominantą była klasyczna kolumna. Jej szczyt wieńczył posąg nagiego mężczyzny o antycznych rysach, na nadgarstkach którego można było dostrzec zerwane pęta. Nie wiemy niestety, dlaczego ta zakupiona przez miasto praca nie została skierowana do realizacji. Być może zaniechanie to było pokłosiem protestów podnoszonych przez poznańskich architektów, którym nie przypadł do gustu zwycięski projekt, a zwłaszcza lokalizacja przyszłego monumentu. Nie bez znaczenia było i to, że w tym samym czasie przyspieszyła idea budowy pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa, zwanego też Pomnikiem Wdzięczności, który z powodzeniem zagospodarował w latach 30. potrzebę upamiętnienia „Odrodzenia Polski i Powstania Wielkopolskiego" w poznańskiej przestrzeni publicznej, podobnie zresztą jak odsłonięty w 1927 roku pomnik 15 Pułku Ułanów Poznańskich.

Projekt Pomnika Wolności w Poznaniu (autorstwa artysty rzeźbiarza Karola Marcinkowskiego i architekta Mariana Andrzejewskiego), który zwyciężył w konkursie rozstrzygniętym w 1927 r., fot. ze zb. NAC

Projekt Pomnika Wolności w Poznaniu (autorstwa artysty rzeźbiarza Zygmunta Otto), ktory zdobył II nagrodę w konkursie rozstrzygniętym w 1927 r., fot. ze zb. NAC

Projekt Pomnika Wolności w Poznaniu (autorstwa artysty rzeźbiarza Marcina Rożka), ktory zdobył III nagrodę w konkursie

rozstrzygniętym w 1927 r., fot. ze zb. NAC

Ku czci „Wielkiego syna Polski”

Tablica ku czci Ignacego Jana Paderewskiego (według projektu Stanisława Jagmina) została odsłonięta na historycznych murach hotelu Bazar w dziesiątą rocznicę Powstania Wielkopolskiego przez byłych powstańców zrzeszonych w Związku Uczestników Powstania w Wielkopolsce 1918/19. Oprócz medalionu z popiersiem samego Mistrza, tytułowanego tutaj „Wielkim synem Polski”, który umieszczono w centrum tablicy, warto zwrócić uwagę na kartusze herbowe wokół niej. Znalazły się na nich herby województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, a także miasta Poznania, co miało symbolizować wysiłek powstańców w walce o zachodnie granice Rzeczypospolitej. Dodajmy, że zniszczona przez Niemców u progu II wojny światowej tablica wróciła na swoje miejsce w grudniu 1978 roku w 60. rocznicę Powstania Wielkopolskiego.

Uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej na murach hotelu Bazar, ufundowanej przez Związek Towarzystw Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 ku czci Ignacego Jana Paderewskiego, Poznań, 27 XII

1928 r., fot. ze zb. NAC

Upamiętnienie Grudniowej Wiktorii

Pomnik Powstańców Wielkopolskich na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu, który z uwagi na nigdy niezrealizowaną budowę Pomnika Wolności, pozostawał w stolicy Wielkopolski w II RP najważniejszym punktem ogniskującym pamięć o Grudniowej Wiktorii. Autorstwo imponującego założenia pomnikowego przypisuje się najczęściej Stanisławowi Jagminowi, choć wiele wskazuje na to, że w pracach projektowych uczestniczył także Marcin Rożek.

Na szczycie pomnika umieszczono dwie skrzyżowane armatnie lufy, których strzegł Biały Orzeł, natomiast w jego centralnej części znajdowała się czytelna inskrypcja:

> „Cieniom Poległych Bohaterów / w Wlkp. Powstaniu Grudniowem R. 1918/19 / Pozostali Towarzysze Broni i Rodacy”,

a także udana rzeźba Matki Boskiej Bolesnej pochylającej się nad ciałem Syna.

Pomnik Powstańców Wielkopolskich na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu, 1927 r., fot. ze zb. NAC

O wyjątkowości górczyńskiego pomnika świadczył jednak przede wszystkim fakt, że u jego podnóża spoczęły

doczesne szczątki sześciu Powstańców: Antoniego Andrzejewskiego, Franciszka Ratajczaka, Jana Dembińskiego, Stefana Grabskiego, Stanisława Śniegockiego i Maksymiliana Nickla. U progu II wojny światowej monument został zniszczony przez niemieckich okupantów. W 1968 roku w jego miejscu stanął znacznie uboższy, modernistyczny pomnik nagrobny według projektu Ryszarda Skupina.

***

Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego nie obejmują jedynie pomników czy pamiątkowych tablic, ale także dziedzictwo niematerialne, m.in. to utrwalone w miejskiej onomastyce. Jedną z najważniejszych inicjatyw na tym gruncie, i jedną z pierwszych w ogóle jeśli idzie o upamiętnienie wielkopolskiej insurekcji, było przemianowanie dotychczasowej ulicy Berlińskiej w Poznaniu na ulicę 27 Grudnia. Do tej znamiennej nazewniczej korekty doszło na posiedzeniu poznańskiej Rady Miejskiej 27 maja 1919 roku, zaś główną rolę w tym dziele odegrał radny Roman Leitgeber, który od pewnego czasu zajmował się sprawą „konieczności zmiany niemieckich nazw ulic na polskie”. W ten oto sposób „dzień rozpoczęcia świetnego powstania – jak pisał Zygmunt Zaleski – upamiętniony został w nazwie pierwszorzędnej ulicy poznańskiej”.

Skrzyżowanie ul. Franciszka Ratajczaka i 27 Grudnia, styczeń 2021 r., fot. P. Grzelczak

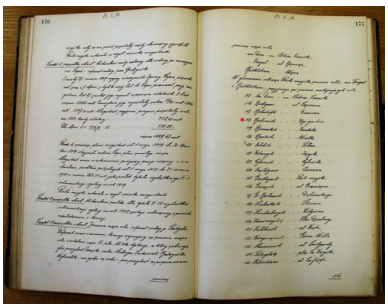

Księga adresowa Poznania z 1919 roku, s. 150-151

Karta z protokołu posiedzenia **poznańskiej Rady Miejskiej z 27 maja 1919 r., w czasie którego dokonano zmiany nazwy ul. Berlińskiej na ul. 27 Grudnia (poz. 118), ze zb. Archiwum Państwowego w Poznaniu, fot. P. Grzelczak**

COFNIJ SIĘ